

Андрій АНДРЕЄВ

доцент кафедри загальноправових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

ВИЩИЙ АНТИКОРУПЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ У МЕХАНІЗМІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Корупція як соціальне явище є великою загрозою верховенству права, демократичному розвитку держави та посилює нестабільність у суспільстві, нівелює соціальну справедливість, стримує реалізацію необхідних у країні реформ. Корупція знищує ефективне державне управління, і є проблемою загальнонаціонального масштабу.

Однією із комплексних проблем, що не дозволяла Україні подолати корупцію була низька інституційна спроможність та відсутність системи спеціальних інституцій у сфері протидії корупції. Після Революції Гідності така система була створена, але проблематичним і ускладненим було утворення спеціального антикорупційного судового органу.

Проблематика створення та функціонування антикорупційних інституцій та, зокрема, Вищого антикорупційного суду України осмислювалась у працях вітчизняних вчених-адміністративістів. Серед них: Д. Амінов, О. Безпалова, Ю. Бусол, В. Гапотій, О. Косиця, О. Лемак, Д. Малетов, М. Мельник, О. Меньяйлов, І. Мірошников, Я. Никитюк, Т. Подорожна, Б. Прокопів, К. Ростовська, П. Рудик, В. Трепак, В. Тимошенко, М. Хавронюк, А. Худик, Н. Шаптала, Я. Юрчишин та ін. Але адміністративно-правовий статус цієї важливої антикорупційної інституції потребує постійної наукової уваги через активний розвиток антикорупційної політики. Крім того, післявоєнне відновлення України, а також реалізація курсу на євроінтеграцію потребують більшої концентрації зусиль щодо викорінення корупції як соціального явища в Україні. В цьому контексті роль Вищого антикорупційного суду України посилюється.

Після 2014 р. Україну охопили численні реформи, але однією з пріоритетних проблем була і залишається корупція, тому найбільше зусиль докладено на її подолання.

Характерною особливістю чергового етапу антикорупційної реформи, початок якого припадає на 2014 р., стало посилення адміністративної та кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення, а також розширення системи органів, на які покладається виконання окремих завдань і функцій у сфері протидії корупції [1]. Однак, незважаючи на всі вжиті

заходи та залучені ресурси, відчутного покращення у сфері протидії корупції так і не відбулося. Громадськість та міжнародна спільнота так і не побачили реальних вироків у найбільш резонансних корупційних справах.

Критичне ставлення українців до антикорупційної реформи викликане зростанням уваги суспільства до корупції та свідчить також про потребу употужнити реформу. Завдяки утворенню антикорупційних інституцій та запровадженню нових інструментів запобігання корупції інформація про неї стала доступна широкому колу громадськості [2]. Враховуючи зазначене, головним кроком для проведення антикорупційної політики було створення ефективної системи антикорупційного правосуддя, зокрема, створення відповідної інституції – антикорупційних суддів.

Антикорупційні суди як інститут зарекомендували себе з позитивного боку по всьому світі. Зарубіжний досвід свідчить, що така інституція переважно є одним з найефективніших засобів у боротьбі з корупційними правопорушеннями. Наприклад, для судових систем Словаччини, Болгарії, Філіппін тощо антикорупційні суди не є новелою.

Ідея створення антикорупційних судів в Україні вперше з'явилася у рекомендаціях Організації Економічного Співробітництва та Розвитку як одна з компонентів антикорупційного реформування України загалом. В рекомендаціях вказується, що створення спеціалізованих суддів дозволить ізолювати Національне антикорупційне бюро та його справи від звичайних суддів, враховуючи високий рівень їх корумпованості [3, с. 84-85]. Роль міжнародних партнерів України та вітчизняних антикорупційних громадських організацій у створенні ВАКС в більшій мірі була обумовлена прагненням вибудувати самостійну, незалежну, неупереджену та об'єктивну судову інституцію, яка б відігравала ключову роль у вітчизняному антикорупційному механізмі [4]. Найбільш інноваційною особливістю ВАКС є роль міжнародних експертів у процесі відбору суддів

Відповідно до Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» від 07.06.2018 р., завданням національної моделі антикорупційного суду найвищого рівня є здійснення правосуддя відповідно до визначених законом засад і процедур судочинства з метою захисту особи, суспільства й держави від корупційних і пов'язаних із ними злочинів та судового контролю за досудовим розслідуванням цих злочинів, дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, а також вирішення питання про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави у випадках, передбачених законом, у порядку цивільного судочинства [5].

ВАКС не можна розглядати виключно як складову частину судової гілки влади. В першу чергу, він є ключовим елементом вітчизняного антикорупційного механізму [6, с. 42]. Основною метою створення ВАКС, так само як й інших елементів антикорупційного механізму, є досягнення стану захищеності державних, суспільних і приватних інтересів від такого негативного соціального явища, як корупція [7, с. 36]. Виділення

антикорупційної юрисдикції в Україні – закономірне, зумовлене реаліями суспільного розвитку країни та виважене рішення, покликане утверджувати дієву демократію. Важливо розуміти, що логіка створення ВАКС відтворює, по суті, й логіку створення спеціалізованих судів в Україні, ідея щодо необхідності існування яких в континентальній Європі ґрунтувалася на визнанні низької потенційної спроможності судів загальної юрисдикції ефективно вирішувати справи про корупційні правопорушення [8; 9, с. 47; 17]. Зазначені ідеї і принципи покладену у основу Закону України «Про Вищий антикорупційний суд», що увібрав у себе міжнародно визнані тенденції правового статусу такої судової інституції.

Перевагами створення спеціалізованих антикорупційних судів у науковій літературі називають: 1) ефективність (розгляд кримінальних проваджень щодо високопосадової корупції у неспеціалізованих судах зазвичай істотно затягується; спеціалізовані антикорупційні суди, як правило, не мають цього недоліку); 2) добросовісність (забезпечення того, щоб справи про корупцію розглядав незалежний і неупереджений суд, вільний від корупції та впливу політиків або інших впливових діячів, наскільки це можливо); 3) компетентність (багато справ про корупцію, особливо в яких фігурують складні фінансові операції або ретельно продумані схеми, можуть бути складнішими, ніж інші справи, які перебувають на розгляді багатьох суддів неспеціалізованих судів) [8; 9, с. 45]. При цьому, українській моделі вищого антикорупційного суду характерна і проблематика у діяльності, організації та інституційній спроможності.

Експерти зауважують на основних проблемах у роботі ВАКС. Так, успіх ВАКС залежить від якості роботи, яку здійснює НАБУ та САП. ВАКС може ухвалити обвинувальний вирок лише у разі якщо слідчі виявлять, а прокурори нададуть достатні докази винуватості особи, що будуть поза «обґрунтованими сумнівами». Сторони можуть подавати апеляцію на рішення ВАКС до Касаційного кримінального суду Верховного Суду. Оскільки, судді Верховного Суду не пройшли через такий процес перевірки, як судді ВАКС. Кількість справ може виявитися надмірною відносно кількості суддів ВАКС. Ситуацію ускладнює те, що судді ВАКС проводять засідання колегіально. Існують і нереалістичні очікування від ВАКС щодо швидкого ухвалення обвинувальних вироків посадовим особам. Нереалістичні очікування можуть призвести до обґрунтованого невдоволення, якщо ВАКС не матиме негайного трансформаційного впливу [10, с. 9]. Проблемою, яка заслуговує уваги є і гармонізація громадського контроль за діяльністю Суду.

Як зазначає В. Соловійов, найважливішою проблемою на шляху досягнення позитивних результатів у протидії корупції є неналежна організація діяльності антикорупційних інституцій, державних органів та громадських організацій [11, с. 311]. Розвиваючи думку вченого, зазначимо, що важливою є не лише належна організація зазначених інституцій, а й

належна їх координація та взаємодія, особливо щодо взаємодії громадськості та органів публічної влади.

Висновки. Аналізуючи діяльність Вищого антикорупційного суду України, більшість науковців основну свою увагу зосереджують на характеристиці місця, яке він займає у вітчизняній судовій системі, дослідженні завдань, які він виконує, з'ясуванні правової природи його зовнішніх і внутрішньо системних зв'язків, визначенні напрямів підвищення ефективності його функціонування тощо. При цьому, за межами уваги залишається цілий пласт питань, які розкривають соціальне призначення ВАКС поза межами судової гілки влади, в першу чергу, в антикорупційному механізмі, невід'ємним елементом якого наразі він є. В цьому ми вбачаємо потенційні напрями подальших досліджень.

1. Курінний С. Про конституційність Вищого антикорупційного суду – аналіз подання в КСУ. *Transparency International Ukraine*. URL: <https://ti-ukraine.org/news/pro-konstytutsijnist-vyshhogo-antykoruptsijnogo-sudu-analiz-podannya-v-ksu>.

2. Кожен третій українець готовий відмовитися платити хабар: результати дослідження «Барометр світової корупції». URL: http://ti-ukraine.org/_publications/kozhen-tretijukrajinets-hotovyj-vidmovytysya-platyty-habar/.

3. Anti-Corruption Reforms in Ukraine. Round 3 Monitoring Anti-Corruption Action Plan. URL: <http://www.oecd.org/corruption/acn/OECD-ACN-4th-Round-Report-Ukraine-ENG.pdf>.

4. Никитюк Я. І. Роль громадської ради міжнародних експертів у процедурі добору кандидатів на посаду судді Вищого антикорупційного суду. *Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи*: Міжнар. наук. практ. конф. (15-16 вересня 2020 р.). Київ, 2020. С. 60-63.

5. Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 07.06.2018. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 24. Ст. 212.

6. Никитюк Я. І. Соціальне призначення вищого антикорупційного суду та його місце в національному антикорупційному механізмі. *Актуальні питання науки і практики та шляхи їх вирішення*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 21-22 квітня 2021 р.). Київ, 2021. С. 40-43.

7. Никитюк Я. І. Причини створення Вищого антикорупційного суду України. *Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та вимоги сьогодення*: матеріали міжнар. наук. практ. конф. (м. Запоріжжя, 24-25 липня 2020 р.). Запоріжжя, 2020. С. 34-37.

8. Спільний висновок AMICUS CURIAE. URL: https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/AmicusCuriae-VAKS-finalstyle_01_102.pdf.

9. Лосихін О. Антикорупційні суди: шаг у перед чи імітація боротьби? *ЛІГА. Блоги*. URL: <https://blog.liga.net/user/olosihin/article/28747>.

10. Вищий антикорупційний суд України. Інновації для безстороннього правосуддя / І. Я. Кузь, М. К. Стівенсон. U4 BRIEF 2020:5. 2020, 19 с.

11. Соловійов В.М. Запобігання і протидія корупції в державному управлінні України: монографія. Київ: Інститут законодавства Верховної Ради України. 2012. 508 с.